

Comparing Narcissism in the Quran with Psychology

**Sayed Mahmoud
Tabatabaei**

Assistant Professor, Department of Islamic
Studies, Ferdowsi University of Mashhad,
Mashhad, Iran

Maryam Saderi *

Ph.D. Student of Islamic Studies, Ferdowsi
University of Mashhad, Mashhad, Iran

**Alireza
Heydarzadegan**

Assistant Professor, Faculty of Educational
Sciences and Psychology, University of
Zahedan, Iran

**Mohammad Javad
Enayati Rad**

Assistant Professor, Department of Islamic
Studies, Ferdowsi University of Mashhad,
Mashhad, Iran

**Mohammad Javad
Asghari Ebrahim Abad**

Associate Professor, Department of
Psychology, Ferdowsi University of Mashhad,
Mashhad Iran

Extended Abstract

1. Introduction

Narcissism in the Quran is a moral vice that is subject to condemnation and punishment, but in psychology, it is a type of personality disorder. Initial question: What is the difference between narcissism in the Quran and psychology? The challenge between describing narcissism as a personality disorder with unconscious and involuntary aspects in psychology and as a moral vice in the Quran (which has a definite obligation with will and consciousness) reveals the importance and necessity of this research because God, the Wise, intends to educate and guide, so He does not subject a person with an involuntary disorder to blame and punishment. The present research, using a descriptive-analytical method and a library approach, has

* Corresponding Author: m.msadra313@gmail.com

How to Cite: Tabatabaei, S. M., Saderi, M., Heydarzadegan, A., Enayati Rad, M. J., Asghari Ebrahim Abad, M. J.(2024). Comparing Narcissism in the Quran with Psychology, *Journal of Seraje Monir*, 15(49), 353-386. DOI: 10.22054/ajsm.2023.73853.1937

compared the commonalities and differences of narcissism in these two areas. The findings indicated unity in concept and symptoms and differences in cause and origin. Inferred from the context of the relevant verses, the cause of narcissism is the weakness of monotheistic knowledge, which, based on the rational context of revelation, can be considered a conscious and voluntary act and therefore subject to condemnation and punishment; however, in psychology, the individual does not play a role in creating a personality disorder, but since these generally do not disrupt the basic psychological functions of these individuals and, consequently, their willpower and discrimination, according to psychology, a narcissistic individual is responsible for his actions, and having a narcissistic disorder does not absolve anyone of responsibility.

1. Introduction:

This article, which is an extract from a doctoral dissertation, is about an important challenge, namely the conflict between religious concepts and scientific research, or the confrontation between science and religion, from a general perspective. In this article, some moral vices in the Quran have been examined, which although on the surface are a kind of happiness and joy, after examining the relevant verses, it was found that the reason for the condemnation and condemnation of such joys is because such states are called narcissism and arrogance and are part of moral vices. Therefore, such rejoicing has been condemned and punished in the Quran. In the next stage, it was found that this moral vice has signs and symptoms that correspond to some mental disorders, such as narcissistic personality disorder in psychology. As a result of this question or doubt, it was raised whether God, who is wise and aware of the conditions of His servants, condemns and punishes people with mental disorders, because the condition for guidance and education is having will and choice for the educated. Therefore, using an analytical and comparative method and a library approach, while examining personality disorders in the Quran and psychology, the degree of convergence and divergence of psychological findings with Quranic teachings was examined and applied, and it was found that although the symptoms of narcissism in the Quran and psychology are almost the same and they mostly indicate self-suppression and egotism, the narcissist in the Quran has

authority and awareness, and the cause of its occurrence is also himself. Although the narcissist in psychology is not the cause, as long as he does not deviate from the conventional norms of society, he is not deprived of responsibility, so just because he has a narcissistic disorder, no one is exempted from responsibility.

Therefore, since faith in God is the center and criterion of the Quran, and the balanced self-esteem of the Quran is also characterized by its attribution to faith, therefore, God in the Quran condemns or warns of punishment for people who distance themselves from Him in various ways and who have fallen into polytheism, disbelief, and hypocrisy, and the verses that condemn narcissism or state the punishment of narcissistic people like Pharaoh and Qarun are expressed in a context that includes non-believers such as infidels, polytheists, and hypocrites. Therefore, narcissism expressed in the text of the Quran is one of the moral vices that, based on the context of the verses and the rational context of the Quran, arises from a person with understanding, will, and freedom. Although it has a kind of conceptual unity, it also has a basis for differences in terms of its origin.

2. Literature Review

Regarding the background of this research, we can refer to the article by Faghihi et al. (2016), in which, by examining the Quranic and narrative teachings on narcissistic personality disorder, they extracted and examined twenty-three main personality characteristics of narcissists, including: fantasy, self-aggrandizement, self-praise, self-deception, and aggression.

Zahra Faghihi. Mohammad Reza Haji Esmaili. Hamid Taher Neshat Doost. Mehdi Moti. (2016). Narcissistic Personality Disorder from the Perspective of the Quran and Hadith. *Journal of Religious Research*. Volume 16. Issue 33

Also, the article by Raisi (2010) entitled “Comparative Conceptualization of Narcissism from the Perspective of Islamic Sources and Psychology” explained the common aspects of narcissism in the two fields. His findings indicate the consistency of the concepts in religious teachings with scientific findings.

Zohreh Raisi, Asghar Sepahvand. Afsaneh Badrizadeh. Maryam Tat. (2019). Comparative conceptualization of narcissism from the perspective of Islamic sources (Quran and Nahjul-Balagha). *Third*

National Conference on Innovation and Research in Ethics and Education, Relations of Religion and Psychology. Although there are other similar works, no research has been conducted on the comparative study of the commonalities and differences of narcissism in the Quran and psychology.

3. Methodology

The present study intends to use an analytical and comparative method and a library approach, while examining personality disorders in the Quran and psychology, and to estimate the degree of convergence and divergence of psychological findings with Quranic teachings.

4. Conclusion

Narcissism has two aspects, balanced and unbalanced. The balanced aspect in the Quran and psychology is self-esteem, which in the Quran originates from faith in God and in psychology from a healthy mind. However, the unbalanced aspect in the Quran is a moral vice that prevents growth and perfection, and in psychology, it is a kind of disorder. However, its prominent characteristic in the Quran and psychology is false self-aggrandizement, and in some symptoms, such as fantasy, a sense of entitlement, superiority, and a sense of exceptionality, they also overlap.

Their distinguishing features are one in cause and origin. In the Quran, the main source of human narcissism is his egoism, which stems from the weakness of his monotheistic knowledge, which sees himself as independent and in need of God. According to the context of the verses, the individual plays a role in its creation, and the Quranic solutions for treating narcissism are also to pay attention to the existential origin of the individual, that is, God, and to reflect on His power. However, in psychology, biological factors (genetic and hereditary) or environmental factors (family and educators) have been considered effective in its creation, in which the individual often has no role.

According to the context of the verses related to narcissism, the rational context of the Quran, and also the result of the impact of the Quranic verses on the changing conditions of people in the pre-Islamic era, the narcissistic audience in the Quran has the power of reason, understanding, choice, and discernment. In psychology, personality disorders also include a wide range of mild, moderate, and severe

mental illnesses, which are discussed in four areas: cognition, emotional state, interpersonal functioning, and impulse management. Therefore, it is necessary to note that a person is placed within the criteria for a personality disorder if this disorder is observed in him in many conditions and situations and leads to significant distress or serious damage to his social or occupational functioning. Therefore, although the internal conflicts of people with personality disorders make it easier for them to commit crimes, these conflicts (at least in narcissists) are not to the extent that the person cuts off contact with the outside world and becomes devoid of willpower and discernment. Therefore, the narcissist in the Quran has choice and awareness, and the cause of its occurrence is also himself. In psychology, even though a narcissist is not the cause, he is not exempt from responsibility as long as he does not deviate from the conventional norms of society. Therefore, simply having a narcissistic disorder does not absolve anyone of responsibility.

Since faith in God is the center and criterion of the Quran, and the balanced self-esteem of the Quran is also characterized by its attribute to faith, therefore, God in the Quran condemns or warns of punishment for people who distance themselves from Him in various ways and who have fallen into polytheism, disbelief, and hypocrisy, and the verses that condemn narcissism or state the punishment of narcissistic individuals such as Pharaoh and Qarun are expressed in a context that includes non-believers such as infidels, polytheists, and hypocrites. Therefore, narcissism expressed in the text of the Quran is one of the moral vices that, based on the context of the verses and the rational context of the Quran, arises from a person with understanding, will, and freedom. Although it has a kind of conceptual unity, it also has a basis for differences in terms of its origin.

Keywords: Skepticism, the Conflict between Science and Religion, Narcissistic Personality Disorder, Moral Responsibility, Will, Power of Discrimination.

نسبت سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی

استادیار، گروه مدرسی معارف اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد،
مشهد، ایران

سید محمود طباطبایی

دانشجوی دکتری مدرسی معارف اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد،
مشهد، ایران

مریم صادری *

استادیار، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه زاهدان، ایران

علیرضا حیدرزاده گان

استادیار، گروه مدرسی معارف اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد،
مشهد، ایران

محمد جواد عنایتی‌راد

دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

محمد جواد اصغری ابراهیم آباد

چکیده

خودشیفتگی در قرآن به عنوان یک رذیلت اخلاقی محسوب می‌شود که مشمول مذمت و عقوبت است، در حالی که در روان‌شناسی به عنوان نوعی اختلال شخصیتی تعریف می‌شود. پرسش اصلی این است که تفاوت خودشیفتگی در قرآن و روان‌شناسی چیست؟ چالش میان توصیف خودشیفتگی به عنوان اختلالی شخصیتی که دارای سویه‌های ناخودآگاه و ناآرادی است و در مقابل آن، رذیلتی اخلاقی در قرآن که با اراده و آگاهی همراه است، اهمیت و ضرورت این پژوهش را نمایان می‌سازد. به این دلیل که خداوند حکیم قصد تربیت و هدایت انسان‌ها را دارد، فردی که دچار اختلال غیرآرادی است، مشمول سرزنش و عقوبت نمی‌شود. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد کتابخانه‌ای، وجوه اشتراک و افتراق خودشیفتگی را در این دو حوزه مورد بررسی قرار داده است. یافته‌ها نشان‌دهنده وحدت در مفهوم و نشانه‌ها و تباین در سبب و منشأ خودشیفتگی هستند. از سیاق آیات مرتبط، می‌توان نتیجه گرفت که سبب خودشیفتگی، ضعف معرفت توحیدی است؛ این موضوع

نسبت‌سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی؛ طباطبایی و همکاران | ۳۵۹

با استناد به بافتار عقلانی وحی، به عنوان عملی آگاهانه و ارادی تلقی می‌شود و بنابراین مشمول مذمت و عقوبت خواهد بود. اما در روان‌شناسی، فرد در ایجاد اختلال شخصیتی نقشی ندارد. با این حال، از آنجا که این اختلال معمولاً در کارکردهای اساسی روانی افراد و به تبع آن، در قدرت اراده و تمیز آن‌ها خللی ایجاد نمی‌کند، طبق اصول روان‌شناسی، فرد خودشیفته نیز نسبت به اعمال خود مسئول است و داشتن اختلال خودشیفتگی، موجب سلب مسئولیت از او نمی‌شود.

کلیدواژه‌ها: شبهه‌پژوهی، تقابل علم و دین، اختلال شخصیت خودشیفته، مسئولیت اخلاقی، اراده، قوه تمیز.

۱. مقدمه و بیان مسئله

منطبق‌سازی آموزه‌های قرآنی با نیازهای روانی جامعه، به‌ویژه حوزه اخلاق و روان‌شناسی، از ضروریات جامعه عصر جدید است زیرا آیات اخلاقی قرآن و روان‌شناسی به نحوی در اصلاح رفتار انسان مؤثر هستند و از هیچ‌یک نمی‌توان به نفع دیگری چشم پوشید. یکی از این مقوله‌های مشترک، شخصیت انسان است. زمانی که از شخصیت افراد سخن به میان می‌آید اغلب از صفاتی بحث می‌شود که عنصر اصلی شخصیت را تشکیل می‌دهند (پروین، جان، ۱۳۹۵: ۱۸۶). «شخصیت» ویژگی‌های روان‌شناختی و رفتاری نسبتاً پایدار فرد و شیوه برقراری ارتباط با اطرافیان تعریف شده که کمابیش در موقعیت‌های مختلف ثابت می‌ماند (سلیگمن، ۱۳۸۹، ج ۲: ۱۵) و باعث تمایز فرد از دیگران می‌شود. همچنین با شناخت دقیق ویژگی‌های شخصیتی، علت و انگیزه‌های رفتارهای طبیعی و غیرطبیعی انسان نیز آشکار می‌شود (شریف‌آرا، ۱۳۹۲: ۹). توجه به این نکته مهم است که اگر الگوی رفتاری و ارتباطی فرد با دیگران به علت اختلال خودشیفتگی دچار آسیب شود مشکلات و محدودیت‌های مهمی در شغل، روابط و فعالیت‌های اجتماعی او به وجود می‌آید که این عدول انحرافی از صفات شخصیتی، خودشیفتگی را در زمره اختلالات شخصیتی که نوعی اختلالات روانی است قرار می‌دهد. اختلالات روانی نیز معمولاً با اختلالات هیجان، احساس، رفتار، حافظه و شناخت همراه‌اند و رفتارهای فرد نیز در این امور از معیارهای طبیعی جامعه خارج می‌شود (Worthy, Lavigne, and Romero, 2022). به تعبیری دیگر اختلال روانی برحسب درجه انحراف از برخی مفاهیم بهنجار سنجیده می‌شود که معیارهای آن عبارت‌اند از: ۱- شناخت ۲- حالت عاطفی ۳- عملکرد میان‌فردی ۴- مدیریت (کنترل) تکانه که فرد در نتیجه اختلالات در این امور دچار ناراحتی یا اختلال می‌شود (هالجین، کراس ویتبورن، ۱۴۰۱، ج ۲: ۵۸۰). بر این اساس، در اختلالات شخصیت که با تعریف کلی اختلال روانی تناسب دارد فرد دچار آن‌ها نیز در مؤلفه‌های فوق مشمول اختلال روانی است؛ اما اختلالات شخصیت که بر اساس شاخص‌های DSM-5 (نسخه پنجم راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی)، به سه گروه A-B-C تقسیم می‌شود اختلال شخصیت خودشیفته

(نارسیسم) که مشخصه بارز آن خودبزرگ‌بینی است و موضوع این پژوهش است در گروه B با ویژگی‌هایی همچون نگرش‌ها و رفتارهای بیش‌ازحد نمایشی، هیجانی و آشفته و یا غیرقابل‌پیش‌بینی و در کنار اختلالات شخصیت ضداجتماعی، مرزی و نمایشی قرار می‌دهد (سلیگمن، ۱۳۸۹، ج ۲: ۱۹ و هالجین، کراس و یتورن، ۱۴۰۱، ج ۲: ۵۸۰). بررسی‌های قرآنی نیز که در ادامه می‌آید نشان می‌دهد در برخی آیات که از کلیدواژگان «تکبر» (نیز «استکبار») «غرور»، «مرح» و همچنین وجه سلبی «فرح» (مثلاً در سوره قصص آیات ۷۵ و ۷۶ همراه با فعل «مرح» و ملازم «تکبر») استفاده‌شده علائم اختلال خودشیفتگی قابل‌شناسایی است. لذا وجود علائم مشابه بین معضل اخلاقی و اختلال روانی، این چالش را ایجاد می‌کند که آیا قرآن که خود را کتاب رحمت و هدایت (جاثیه: ۴۰) و خروج تربیتی انسان از تاریکی‌ها به سوی نور (ابراهیم: ۱) می‌داند و آن را منبعی حکیم و آگاه نازل کرده است (هود: ۱) و بر این اساس جایگاه تربیتی و عقلانی آن اقتضا می‌کند که در مقام یک مربی، ملاحظات روانی متریان و مخاطبان خود را در نظر بگیرد، می‌تواند شخص دارای اختلال و فاقد سلامت روان را مشمول سرزنش و عقوبت قرار دهد؟ ازاین‌رو بررسی مقوله خودشیفتگی در این دو حوزه، با توجه به آنکه در نظام فکری قرآن، خودشیفتگی، زندگی اخروی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد، اهمیت و ضرورت والایی دارد.

چالش اساسی اینجاست که امروزه برخی نظریات روان‌شناسی با احاله عموم و قاطبه معضلات اخلاقی به اختلال‌های روانی هر فرد غیراخلاقی را یک بیمار روانی معرفی می‌کنند و با این کار اصولاً علم اخلاق را منتفی تصویر می‌نمایند. ازجمله می‌توان به نظریه ویلسون (۱۹۷۰) و راین (۱۹۹۰) اشاره کرد که با طرح نظریه جرم‌شناسی عصبی^۱ به دنبال کشف رابطه میان عوامل زیستی و جرائم اخلاقی بوده‌اند، هرچند این نظریه به‌طور کامل تثبیت نشده یا به‌طور گسترده در زمینه جرم‌شناسی پذیرفته نشده است، بااین‌وجود هنوز به‌عنوان یک زمینه مطالعاتی در حال توسعه نگریسته و تحقیقات مداومی برای بررسی رابطه بین عوامل زیستی و رفتار مجرمانه در حال انجام است. برخی از مطالعات ازجمله تحقیقات باک‌هولتز^۲ (۲۰۱۰) و گلدبرگ^۱

1. Neurocriminology.

2. Kiehl & Buckholtz.

(۲۰۱۷) نیز نتایج معتبری را در این زمینه نشان داده‌اند. بر این اساس برخی روان‌شناسان معتقدند در پشت تمامی رفتارهای نادرست و غیراخلاقی، یک شخصیت بیمار پنهان است (بک، ۱۳۹۵: ۱۵-۱۶) و لذا فرد خودشیفته به‌عنوان یک بیمار روانی تلقی می‌شود که نه سرزنش یا عقوبت که باید درمان شود. این مسئله در حوزه نسبت قرآن و علم روان‌شناسی چالش‌ساز به نظر می‌رسد. بر این اساس پژوهش حاضر در نظر دارد با استفاده از روش تحلیلی و تطبیقی و با رویکرد کتابخانه‌ای، ضمن بررسی اختلال شخصیت در قرآن و روان‌شناسی، میزان همگرایی و همچنین افتراق یافته‌های روان‌شناسی با آموزه‌های قرآنی را برآورد نماید و پاسخگوی این سؤال اصلی باشد که تفاوت خودشیفته در قرآن با خودشیفته در روان‌شناسی چیست تا چالش نقش هدایتی قرآن برای مخاطبی که دارای علائم اختلال است برطرف گردد.

۲. مرور پیشینه‌ها

درباره پیشینه این پژوهش می‌توان به مقاله فقهی و همکاران (۱۳۹۵) اشاره کرد که در آن، با بررسی آموزه‌های قرآنی و روایی پیرامون اختلال شخصیت خودشیفته، بیست‌وسه ویژگی اصلی شخصیت مبتلایان به خودشیفتگی، از جمله: خیال‌پردازی، خودبزرگ‌بینی، خودستایی، خودفریبی، تجاوزگری را استخراج و بررسی کرده است. نیز مقاله رئیسی (۱۳۸۹) با عنوان «مفهوم‌شناسی تطبیقی خودشیفتگی از منظر منابع اسلامی و روان‌شناسی» که به تبیین وجوه مشترک خودشیفتگی در دو حوزه پرداخته است. یافته‌های او حاکی از همخوانی مفاهیم موجود در آموزه‌های دینی با یافته‌های علمی است. هرچند آثار مشابه دیگری نیز هست اما درباره بررسی تطبیقی وجوه اشتراک و تمایز خودشیفتگی در قرآن و روان‌شناسی تحقیقی صورت نگرفته است.

۳. مفاهیم بنیادین پژوهش

۱-۳. اخلاق

اخلاق در اصطلاح، مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است (مصباح یزدی، ۱۳۹۴: ۱۹) و هر مذهب اخلاقی که شایستگی بهره‌مندی از نام اخلاق باشد بر عنصر الزام بنیان نهاده شده است و نمی‌توان افراد را به دلیل اموری که خارج از اختیار آنان است مسئول شناخت (نوبهار، ۱۳۹۸: ۱۸۶). برای آنکه کسی مسئول افعال خود شناخته شود باید در حین ارتکاب جرم، مُدرک و مختار فرض شود (صالحی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۸). در بینش قرآن نیز نبود عنصر اراده و اختیار، مایه‌ی رهایی الزام‌های اخلاقی از پیامد مجازات و عقوبت است (نسا: ۹۲، نمونه قتل نفس ناشی از خطا).

۲-۳. رذیله اخلاقی

از نظر اسلام فضیلت فعل اخلاقی، منوط به تأثیرگذاری آن در کمال انسان (قرب خدا) است و اگر فعلی منجر به خلاف این امر شود رذیلت شمرده می‌شود. البته مقصود، آن فعلی است که با اراده و اختیار آدمی انجام پذیرد (مصباح یزدی، ۱۳۹۴: ۱۸۴).

۳-۳. اراده

اراده، توانایی فرد در مهار رفتارهای خود و شروع یک رفتار و تداوم آن است. هرچند فقدان اراده فقط در بیماران اسکیزوفرنی با علائم منفی قابل تعریف است و در سایر افراد دچار اختلال روانی، همگی دارای اراده هستند ولی این اراده می‌تواند تحت تأثیر هوشیاری، تفکر، درک، هوش و دانش فرد قرار گیرد؛ بنابراین انسان اگر از اراده برخوردار باشد مکلف و دارای مسئولیت کیفری است (حجازی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۱۵).

۴-۳. ادراک و تمیز

انسان اگر از اختیار و ادراک برخوردار باشد مکلف و دارای مسئولیت کیفری است. معنای

ادراک در شخص مکلف این است که از قوای عقلانی برخوردار باشد و توانایی فهم ماهیت افعال و تشخیص بد از خوب و مباح از ممنوع را داشته باشد (صالحی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۳). پس اگر به واسطه آسیب، پیشامد یا جنون، قوه تشخیص و اراده اش را از دست بدهد، فاقد ادراک محسوب می شود و مسئولیت از او ساقط است. لذا ادراک یکی از ارکان تشکیل دهنده مسئولیت کیفری است و ارتباط تنگاتنگی با عقل دارد (پیشین: ۱۶۴).

۳-۵. نسبت سنجی

در این مقاله مراد از نسبت سنجی، بررسی نسبت دو مفهوم با استفاده از دستگاه منطق ارسطویی است که شامل چهار نسبت: وحدت (عینیت)، تباین (غیریت)، عموم و خصوص مطلق و عموم و خصوص من وجه می شود. برای دقت بیشتر این امر و علمی تر شدن آن، ما دایره مفهوم را به منشأ و علت وجودی آن تسری دادیم و بنابراین نه تنها در نسبت سنجی، خود مقومات و عناصر ماهوی و گاه استقرایی خودشیفتگی در روان شناسی و مجموعه مفاهیم مرتبط با آن در قرآن کریم را مدنظر قرار می دهیم بلکه به علل و عوامل وجودی آن نیز توجه می کنیم.

۴. خودشیفته از منظر روان شناسی

۴-۱. مفهوم اختلال شخصیت خودشیفته

روان شناسان از جمله فروید از اصطلاح اختلال شخصیت خودشیفته برای کسانی استفاده می کنند که تلقی اغراق آمیزی از مهم بودن خود دارند. خودشیفته در خیال پردازی های خود، درباره موفقیت بی پایان، قدرت و یا زیبایی، در گیر خودبزرگ پنداری و مجذوب خویشتن است (سلیگمن، ۱۳۸۹، ج ۲: ۴۴). مشخصه اصلی بیماران خودشیفته طبق تقسیمات DSM-5، داشتن حس آشکار خودبزرگ بینی اغراق آمیز و بی همتایی خود است. باور یا نگرش بنیادی اختلال شخصیت خودشیفته این است که معتقد است من آدم فوق العاده ای هستم و رفتار آشکارش در خودبزرگ سازی است (بک، ۱۳۹۵: ۵۵). آن ها

نسبت سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی؛ طباطبایی و همکاران | ۳۶۵

خودبزرگ‌بینانه احساس می‌کنند آدم بسیار مهمی هستند و از جهتی نظیر ندارند. احساس حق به جانب بودن و استحقاق داشتن آن‌ها بسیار به چشم می‌آید (کاپلان و سادوک، ۱۳۹۳، ج ۲: ۴۲۴).

۴-۲. ملاک‌ها و ویژگی‌های تشخیص اختلال خودشیفته

همه انسان‌ها تا حدی شیفته شاخصه‌های وجودی خویش‌اند و گاهی این احساس را بروز می‌دهند. روان‌شناسان انسان‌گرا، این ارزیابی مداومی که شخص از ارزشمندی خود به عمل می‌آورد را نیاز اساسی انسان می‌دانند و به آن «عزت نفس» می‌گویند (مردانی، اصفهانی، ۱۳۸۹: ۱۲). مازلو، روان‌شناس انسان‌گرا، بیان می‌کند که همه افراد جامعه مایل و نیازمند به ارزش و احترام به خود هستند (مازلو، ۱۳۶۷: ۱۵۸). به این ترتیب، مسئله عزت نفس با مقوله خودارزشمندی گره‌خورده و این دو از مهم‌ترین عوامل در رشد مطلوب شخصیت به شمار می‌آیند. اما اگر این احساس استحقاق ارزشمندی با بزرگ‌منشی کاذب همراه شود و از دایره اعتدال خارج گردد، به اختلال شخصیت خودشیفتگی تبدیل می‌شود (نوری، ۱۳۹۵: ۶۸).

ارتباط بین خودشیفتگی و تنظیم عزت نفس، که برای اولین بار توسط فروید در توصیف حرمت نفس و رشد و تحول خودآرامی مطرح شد، سپس توسط هورنا (۱۹۳۹) توسعه یافت. هورنا عزت نفس سالم را از نخوت (و غرور) غیرواقعی بیمارگونه که به عنوان جایگزینی برای عزت نفس تضعیف شده به کار می‌رود، متمایز کرد (نوری، ۱۳۹۵: ۲۰). بنابراین، خودشیفتگی هرچند نیاز اساسی انسان در جهت تکامل شخصیت اوست، اما اگر از حد اعتدال خارج شود، مصداق اختلال شخصیت خودشیفته خواهد بود. بر اساس DSM-5، نشانه‌های این اختلال شامل حداقل پنج مورد از موارد زیر است:

الف) احساس خودبزرگ‌بینی، به صورت مهم‌پنداشتن خود، مثلاً در موفقیت‌ها و استعداد‌های خود اغراق کند یا بدون آنکه به موفقیت شایسته‌ای دست یافته باشد، انتظار داشته باشد که او را فردی بزرگ و مهم بدانند.

ب) مشغولیت ذهنی به خیالاتی از قبیل موفقیت، قدرت، زیبایی یا دوست‌داشتنی بودن در

حد نامحدود.

ج) معتقد باشد که فقط افراد رده بالا می‌توانند او را درک کنند یا باید تنها با این افراد رابطه داشته باشد.

د) نیاز افراطی به تحسین داشته باشد.

ه) احساس استحقاق [توجه ویژه] داشته باشد.

و) در روابط بین فردی استثمارگر باشد، یعنی از امتیازات دیگران برای رسیدن به مقاصد خود استفاده کند.

ز) فاقد حس همدلی باشد، یعنی تمایلی به درک احساسات و نیازهای دیگران ندارد.

ح) اغلب حسادت کند یا معتقد باشد دیگران به او حسادت می‌کنند (کاپلان و سادوک، ۱۳۹۳، ج ۲: ۳۷۷ و هالجین، کراس ویتبورن، ۱۴۰۱، ج ۲: ۶۰۱-۶۰۲).

۴-۳. سبب‌شناسی اختلال شخصیت خودشیفته

در ایجاد رفتارهای نابهنجار، عواملی همچون عوامل زیستی، روان‌شناختی، اجتماعی-فرهنگی و همچنین دیدگاه زیستی-روانی-اجتماعی نقش دارند. بنابراین، در بروز اختلال خودشیفتگی که نوعی رفتار نابهنجار به شمار می‌آید، هر دو دسته عوامل زیستی و محیطی-اجتماعی دخیل هستند.

۴-۳-۱. عوامل وراثتی (ژنتیکی)

برخی نظریات علت اختلال در شخصیت افراد، از جمله خودشیفتگی، را در ساختار مغزی آن‌ها جستجو می‌کنند. در مطالعه‌ای که نادیک و همکارانش در سال ۲۰۱۵ در خصوص ساختار مغز افراد دچار اختلال شخصیت خودشیفته انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که بین ناحیه اینسیلار (لب مرکزی مغز) و حس همدردی ارتباط وجود دارد. آن‌ها به جنبه زیست-عصبی خودشیفتگی پرداخته و با استفاده از فنون تصویربرداری MRI، ماده خاکستری مغز و DTI ماده سفید مغز را بررسی کردند (et al., 2015 & Nenadic Igro). مطالعات قبلی، خودشیفتگی را ناشی از نقص و کمبود ماده خاکستری در ناحیه اینسیلار

قدامی گزارش کرده بودند. این مطالعه نشان داد که در بیماران خودشیفته، نقص هم در ماده خاکستری و هم در ماده سفید مغز مشاهده می‌شود و علائمی که این بیماران نشان می‌دهند، حاکی از مشکلات و نقص‌های این نواحی مغز است؛ علائمی از قبیل عدم احساس همکاری، بی‌اعتنایی، خودمحوری، عدم پردازش صحیح احساسات و اعتماد به نفس کاذب (Romingsam, 2016).

فروید نیز سبب خودشیفتگی را زیستی می‌دانست و معتقد بود که در خودشیفته، لیبدوی فرد در خود ایگو سرمایه‌گذاری می‌شود نه در دیگران. در این اختلال، لیبدوی فرد از اشیای دیگران و سایر انسان‌ها برداشته شده و به درون معطوف می‌شود. به باور فروید، این عقب‌نشینی دلبستگی لیبدویی علت از دست دادن واقعیت‌سنجی در بیماران روانی است و خودبزرگ‌بینی و خود را توانای مطلق دیدن در چنین بیمارانی منعکس‌کننده سرمایه‌گذاری افراطی در ایگو است (سادوک، روئیز، ۱۳۹۴، ج ۱: ۳۰۵).

۴-۳-۲. عوامل روان‌شناختی و محیطی

یکی از مهم‌ترین عوامل آسیب‌شناسی این اختلال، از دید بسیاری از نظریه‌ها، روابط اولیه ناکارآمد والدین با فرزندان است که در نتیجه، موجب روابط بزرگسالی پر از خصومت و عدم اعتماد در آن‌ها می‌شود (برمن، ۱۳۹۸: ۶۹). در الگوی «روان‌شناسی خود»، ویژگی‌های ظاهری خودشیفتگی، عزت‌نفس شکننده‌ای را مخفی می‌کند که ریشه در روابط والدین با فرزند دارد (الک‌اندرو، ۱۳۷۸: ۱۱-۱۲). در نظریه یادگیری اجتماعی خودشیفتگی میلون (۱۹۸۵) بر بیش‌ارزشیابی والدینی تمرکز دارد که احساس خودارزشمندی و استحقاق کودک را بیش از حد بالا می‌برند (بک، ۱۳۹۵: ۲۸۵). بنابراین، نظریه‌های روان‌تحلیل‌گری بر نقش روابط اولیه با والدین یا مراقبان اصلی در شکل‌گیری این اختلال تأکید دارند (برمن، ۱۳۹۸: ۶۹).

نظریه‌ای دیگر معتقد است که افراد مبتلا به این اختلال در کودکی، نظر مثبت مبتنی بر واقعیت از خود نداشته‌اند یا راهکارهای سازگارانه‌ای برای تحمل استرس و پریشانی پرورش نداده‌اند؛ بنابراین، آن‌ها برای عزت‌نفسشان بر تحسین و سلطه‌گری بر دیگران

متکی هستند (نولن، هوکسما، ۱۳۹۹، ج ۲: ۱۹۰).

نظریه پردازان شناختی نیز بر این باورند که برخی افراد مبتلا به اختلال خودشیفته، در نتیجه آسان‌گیری و ارزش قائل شدن بیش از حد افراد مهم نسبت به آن‌ها در طول کودکی، فرض‌های به‌طور غیرواقع‌بینانه‌ای مثبت را درباره احساس ارزشمندی خود پرورش داده‌اند. در کل، اختلال شخصیت خودشیفته با سابقه ناملايمات کودکي از جمله بدرفتاری جسمانی و غفلت یا داشتن والدی که با او بدرفتاری شده یا مشکل سلامت روانی داشته است، ارتباط دارد (پیشین: ۱۹۱).

۵. شخصیت خودشیفته در قرآن

۱-۵. مفهوم قرآنی خودشیفتگی

در قرآن برای بیان مفهوم خودشیفتگی از واژگانی نظیر «مرح» و وجه سلبی «فرح» استفاده شده است. همچنین، واژه «اختیال» که ابعادی از خودشیفتگی و عجب را در بر دارد، به کار رفته است. انسانی که گرفتار فرح و مرح است، از خودشیفتگی دچار سرمستی شده و هیجانات بر او چیره شده است. بنابراین، عجب و خودپسندی به معنای تکبر درونی و خودبزرگ‌بینی انسان به خصائص خود و خودستایی و شادمانی بیش از اندازه درباره آن‌هاست (عسکری، ۱۴۰۰ ق: ۲۴۳). اگر این تصویر از خود غیرمنطبق با واقع باشد، او خودپنداره‌ای وهمی خواهد داشت که قرآن آن را «مختال» نامیده است. به شکلی از این توهم خودبزرگ‌بینی در قرآن با خداگونه کردن نفس اشاره شده است: «أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ» (جاثیه: ۲۳)؛ یعنی کسی که «خود» و هوای خود را که همان تمایلات، آرزوها، آرا و افکارش است، محور اصلی انگیزه‌های زندگی و همسطح خداوند قرار داده است.

۲-۵. ملاک‌ها و ویژگی‌های افراد خودشیفته

همان‌طور که قبلاً بیان شد، همه انسان‌ها تا حدی شیفته شاخصه‌های وجودی خویش‌اند و گاهی این احساس را بروز می‌دهند، که به حالت اعتدال آن عزت‌نفس گفته می‌شود. در

مطالعات اسلامی و به‌ویژه در حوزه اخلاق، با استناد به آیات و روایات، مباحثی در مرزبندی تکبر (خیلاء) و متکبر (مختال) با عزت نفس و فرد دارای عزت نفس صورت گرفته است (سلیمانی ابهری، ۱۳۹۳: ۴). هرچند در قرآن تعبیری معادل عزت نفس نداریم، ولی همان‌طور که معیار ایمان و کفر و برتری ایمان بر کفر در سراسر قرآن مطرح و مشهود است: «وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران: ۱۳۹)، عزت نفس نیز در همین راستا با اتصاف به ایمان به خدا پسندیده و مشروع است. خداوند می‌فرماید: «وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ» (تغابن، ۸). عزت و بزرگی همه از آن خداوند و پیامبر و مؤمنان است، اما منافقان این را در نمی‌یابند. اگر کسی طالب عزت است، باید از خدا بخواهد، چون عزت همه در دست خداست: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا» (فاطر: ۹). لذا خودشیفتگی که دارای دو حالت متعادل (بهنجار) و غیرمتعادل (نابهنجار) است، شکل موجه قرآنی آن داشتن عزت نفس متصل به خداست. صورت نابهنجار آن که خودشیفتگی غیرمتعادل و مانع رشد و کمال انسان‌هاست و توبیخ و عقوبت به دنبال دارد، همان عجب و خودپسندی است که از حب نفس ناشی می‌شود (نراقی، ج ۱، ۳۵۷-۳۵۸) و غیرمؤمنین را در بر می‌گیرد. مشخصات افراد مبتلا به خودشیفتگی منفی در قرآن شامل موارد زیر است:

الف) احساس خودبزرگ‌بینانه‌ای به صورت مهم‌پنداشتن خود دارند که یا همانند شخصیت فرعون خود را در مرتبه «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» (نازعات: ۲۴) می‌دانند یا همانند ابلیس که به دلیل برتر دانستن جنس آفرینش خود نسبت به انسان (استکبار)، بر او سجده نکرد (ص: ۷۵).

ب) بزرگ‌نمایی و مشغولیت ذهنی خیالی نامحدود: در قرآن افرادی یاد شده‌اند که درباره موقعیت، قدرت، ثروت و مکنات خود برآوردهای غیرواقعی دارند و خود را مهم و استثنایی جلوه می‌دهند، همانند فرعون که جایگاهی استثنایی نسبت به ملتش برای خود قائل بود: «وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي...» (غافر: ۲۹).

ج) داشتن حس استحقاق غیرطبیعی: این افراد امتیازات خیالی یا واقعی خود را حق مسلم و

از جانب خود می‌دانند و متصل به خدا نمی‌دانند، همانند قارون که علم و ثروت و مکنشش را دستاورد علم و دانش خود می‌دانست: «قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي...» (قصص: ۷۸).
(د) خودستایی نسبت به کارهایی که انجام می‌دهند و فکر می‌کنند بهترین عمل را دارند: «الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا» (کهف: ۱۰۳).

۵-۳. منشأ خودشیفتگی در قرآن

منشأ اصلی خودشیفتگی در قرآن، دعوی انانیت (خودخواهی) و منازعه با کبریایی خدای سبحان به دلیل مستقل دیدن خویشتن از اوست که این نشأت گرفته از این است که انسان جایگاه خود را در هستی نمی‌شناسد زیرا وقتی در آیاتی که خودشیفتگی و غرور و در مرحله فراتر تکبر اشاره شده است دقت نماییم درمی‌یابیم که در تمامی این موارد، بحث مطرح کردن خود در مقابل خداوند، آن‌هم به عنوان یک موجود مستقل و بی‌نیاز از خداوند است. از این قبیل است مستقل بالذات دیدن شیطان خود را در آیات اعراف: ۱۲-۱۳ و بقره: ۳۴ (المیزان، ۱۳۷۴، ج ۸: ۲۴) یا برتری جویی فرعون بر مردم تحت سیطره‌اش (قصص: ۴) و ادعای الوهیت (قصص: ۳۸) و سپس ربوبیت (نازعات: ۴) که منجر به عقوبت الهی او شد (قصص: ۴۰) یا اظهار استقلال قارون در علم و دارایی قارون و سپس عقوبتش (قصص: ۸۱) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۶: ۱۶۴-۱۷۱). اگر این‌ها موقعیت خود را در هستی درست درک می‌کردند و می‌فهمیدند که این نعمت‌ها منشأ الهی دارد (نحل: ۵۳) و احساس استقلال از خداوند نمی‌کردند گرفتار این عقوبات نمی‌شدند. از این‌رو جهالت انسان نسبت به جایگاه خود در هستی که عامل اصلی انانیت اوست سبب‌ساز عجب و خودشیفتگی در اوست که آیات ذیل مؤید و شاهد این مطلب‌اند:

۵-۳-۱. وجود امکانات مادی و رفاه‌زدگی: «وَلَكِنَّ أَذْقَنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَّسْتَهٍ لِّقَوْلِكَ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ» (هود: ۱۰)

۵-۳-۲. احساس غنا و بی‌نیازی از خداوند: «لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنَاءُ» (آل عمران: ۱۸۱)

نسبت‌سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی؛ طباطبائی و همکاران | ۳۷۱

۵-۳-۳. تزین شیطان، اعمال را: «وَجَدْتَهَا وَ قَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ» (نمل: ۲۴)

۵-۳-۴. کثرت تجهیزات و نفرات: «لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَ يَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ...» (توبه: ۲۵)

۵-۳-۵. انکار قیامت و آخرت: «إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ» (نمل: ۴)

۵-۴. راهکارهای درمان خودشیفتگی در قرآن

راهکارها	دلایل
توجه به فقر ماهیتی و وجودی خود: يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (فاطر: ۱۵)	انسان مشرک را آگاه به موقعیت وجودی‌اش در هستی می‌کند که تمامی انحای فقر در مردم و تمامی انحای غنا فقط در انحصار خداوند است (المیزان، ۱۳۷۴، ج ۲۷: ۴۵)
توجه به منشأ الهی کمالات و نعمت‌ها: وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ (نحل: ۵۳)	خطاب به مشرکین و در مقام احتجاج بر وحدانیت به ربوبیت خداوند که مالک همه چیز خداوند است و همه چیز قائم به ذات اوست (پیشین، ج ۱۲: ۳۹۲) تا انسان گمان نکند چیزی از خودش دارد
توجه به حاکمیت و فرمانروایی مطلق خدا: وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ (مائده: ۱۸)	خطابش به غیرمؤمنین است که در مقابل قدرت خداوند قدرت و اراده‌ای ندارند (طبرسی، ج ۶: ۲۵۸)
توجه به قدرت خدا: أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ (قصص: ۷۸)	تا انسان متوجه باشد که هرچقدر قدرتمند و صاحب مکنّت باشد بازهم خداوند از او قوی‌تر و مسلط‌تر است و در زمان نزول قهر الهی کاری از او ساخته نیست (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷: ۹۵)
توجه به نظارت خدا: أَيْحَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ (بلد: ۷)	اشاره به سیطره قدرت خداوند و نظارت و احاطه‌اش به همه چیز و همه کس است (مکارم شیرازی، ج ۲۷: ۱۳) تا انسان بداند مجاز به انجام هر کاری نیست
توجه به تقدیرات الهی: مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنْ	تا انسان‌ها بدانند مشیت و اراده الهی سرنوشت و مقدرات هرکسی را رقم می‌زند و لذا این کارها با علم خداوند صورت می‌گیرد که برایش آسان است (پیشین، ج ۲۳: ۲۳)

دلائل	راهکارها
(۳۶۴)	ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (حدید: ۲۲)
تا انسان مغرور و پشت پا زده به حق، متوجه قدرت خدا که برایش عذاب در دنیا و آخرت در نظر دارد باشد. (پیشین، ج ۲۳: ۳۱۴)	توجه به معاد و کيفر خدا در دنیا و آخرت: وَلَوْ أَن كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ (حشر: ۳) وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ (بلد: ۱۲)

پذیرش این امور به این معناست که انسان در هستی چیزی از خود ندارد و مالک حقیقی همه چیز خداوند است. بر این اساس، دیگر جایی برای فخر فروشی، خیال بافی، خودپسندی و خودشیفتگی باقی نمی ماند.

آنچه گذشت، تبیین و تحلیل علایم، ویژگی ها و سبب و منشأ خودشیفتگی از منظر قرآن و روان شناسی بود. اکنون باید بر اساس داده های تحقیق، جهت تفکیک دقیق تر مقوله خودشیفتگی در زبان قرآن و روان شناسی، وجوه اشتراک و تمایزشان بیان شود.

۶. تطبیق وجوه اشتراک و تمایز

۶-۱. وجوه اشتراک

مفهوم عجب و خودشیفتگی و برخی علایم آن از منظر قرآن و روان شناسی یکی است؛ به این معنا که انسان خودبَرترین، برای خود کمالات بسیاری را که اغلب فاقد آنهاست در نظر می گیرد. همچنین، هر دو درباره خیال پردازی انسان خودشیفته توافق دارند. از نظر قرآن، خودشیفتگی و عجب نتیجه خیال پردازی های جاهلانه است (لقمان: ۱۸) و از منظر روان شناسی نیز افراد خودشیفته تصویری ذهنی از خود ساخته اند که این تصویر ذهنی را به جای خود واقعی دوست دارند، به گونه ای که هویت را از خود واقعی به خود ذهنی انتقال داده اند (الکذاندر، ۱۳۸۷: ۴۸). همچنین در علایمی همچون نیاز به تحسین، حس استحقاق و استثنائی بودن و خودستایی نیز با یکدیگر همپوشانی و مطابقت دارند.

۲-۶. وجوه تمایز

۲-۶-۱. از منظر قرآن

منشأ عجب و خودشیفتگی انسان، غفلت از یاد خداست؛ به این معنا که توجه به خود، جای توجه به خدا را می‌گیرد (جاثیه: ۲۳) و هر نعمت و کمال و حسنی را که در خود ببیند، منتسب به خود می‌داند (هود: ۱۰). هرگاه انسان خود را دارای کمالی بداند و فراموش کند که آنچه دارد متعلق به خدا و ناشی از رحمت و توفیق اوست، آن امر می‌تواند سبب خودپسندی در او شود (فیض کاشانی، ج ۶: ۲۸۹). از این رو، چون اینگونه تفکر همسو با نظام توحیدی قرآن نیست، مورد نهی و مذمت یا هشدار به عقوبت الهی در دنیا و آخرت قرار گرفته است. بنابراین، دلیل اصلی عجب و خودشیفتگی انسان در قرآن، غفلت از توحید است که دلیلی معرفتی و شناختی به شمار می‌آید. اما از منظر روان‌شناسی، خودشیفتگی انسان دلایل دیگری دارد، نظیر عوامل زیستی مانند ساختار مغز معیوب یا جدا شدن لیبدو از جهان خارج و هدایت آن به سمت ایگو، و نیز عوامل محیطی-اجتماعی مانند تربیت غلط و ناکارآمد والدین و تجارب دوران کودکی، که اغلب افراد نقشی در ایجاد آن ندارند.

۲-۶-۲. بر حسب قرائن آیات مرتبط

انسان خودشیفته‌ای که مشمول مذمت و عقوبت قرار گرفته، انسانی است که دارای اراده، اختیار و قدرت تشخیص است. به عنوان مثال، در سوره لقمان، آیات ۱۲-۱۹، وقتی خداوند از زبان لقمان حکیم توصیه‌های عقیدتی و اخلاقی را ذکر می‌کند، مسلماً مخاطبی را در نظر دارد که توان فهم، درک، اراده و انتخاب را دارد؛ زیرا خداوند خارج از توان کسی از او چیزی مطالبه نمی‌کند: «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا» (بقره: ۲۸۶). بافتار آیات مرتبط در سوره لقمان و اسراء این نکته را تأکید می‌کند.

متن آیات مرتبط سورة لقمان	مؤلفه‌های بافتاری و استنباطی
وَإِذْ قَالَ لِقْمَانُ لِبْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (۱۳)	نهی از شرک به خدا در قالب موعظه
وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ (۱۴)	توصیه به این که شکر گزار و خدمتگزار پدر و مادری باش که برایت مشقت کشیدند
يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَعْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (۱۶)	هشدار به حسابرسی اعمال انسان تا تعمداً گناه نکند
يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (۱۷)	توصیه به اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر در مصائب وارده که از نشانه‌های عزم راسخ است
وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (۱۸)	توصیه به این که شادی‌های تفاخرگونه و متکبرانه نداشته باش زیرا این نوع شادی‌ها به منزله آن است که انسان شأن و جایگاهی در اوهاش برای خود تصور کند و خداوند هم انسانی را که در خیالاتش خود را بزرگ می‌پندارد و فخر فروشی می‌کند دوست ندارد.
وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (۱۹)	در راه رفتن و امورات معتدل باش و صدایت را بلند نکن زیرا صدای بلند به مانند صدای عربده کشی چهارپایان است که زشت و ناپسند است

متن آیات مرتبط سورة اسراء	مؤلفه‌های بافتاری و استنباطی
لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُومًا (۲۲)	توصیه به عدم شرک به خداوند
وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْفٍ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (۲۳)	توصیه‌های اخلاقی در رابطه با حق والدین و تکریم جایگاه ایشان
وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا (۲۴)	توصیه به ترحم و تواضع در مقابل پدر و مادر
رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا (۲۵)	هشدار به این که خداوند به اعمالتان آگاه است و توصیه به توبه زیرا خداوند غفور است

متن آیات مرتبط سوره اسراء	مؤلفه‌های بافتاری و استنباطی
وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذِرْ تَبْذِيرًا (۲۶)	توصیه به دادن حق خویشاوندان و مساکین و درراه‌ماندگان به وجه معتدل تا اسراف نشود
إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كُنُوزُهُمْ إِيحَاوَانُ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (۲۷)	تذکر به این که اسراف‌کنندگان در هر زمینه دستیاران شیطان‌اند
وَأِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا (۲۸)	توصیه به این که اگر توفیق کمک به نیازمند نداشتید با گفتاری نرم از او دلجویی کنید
وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا (۲۹)	توصیه به این که اعتدال و میانه روی را در بذل و بخشش رعایت کنید
إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا (۳۰)	یادآوری این مطلب که گشایش رزق و روزی و یا عدم آن به دست‌خداایی است که به امورات بندگانش خیر و آگاه است
وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا يَكُنْ نَفْسٌ نَزْفُوهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنْ قَتَلْتُمْ كَانَ خَطِيئَةً كَبِيرًا (۳۱)	توصیه به نکشتن فرزندان به دلیل ترس از فقر زیرا روزی آن‌ها دست‌خداست و قتل آن‌ها خطایی بزرگ است
وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (۳۲)	توصیه به این که به زنا نزدیک نشوید زیرا منکری زشت و ناپسنداست
وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا (۳۳)	توصیه به این که کسی را به ناحق نکشید
وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (۳۴)	توصیه به این که به مال یتیم دست‌نزنید
وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزَنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۳۵)	توصیه به رعایت عدل
وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا (۳۶)	توصیه به این که از چیزی که نسبت به آن آگاهی نداری پیروی نکن زیرا چشم و گوش و قلب انسان در مقابل عملی که انجام می‌دهند مسئول‌اند
وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا (۳۷)	در قالب یک تمثیل توصیه به این می‌کند که با تکبر و تفاخر رفتار مکن زیرا هر چقدر هم مهم و قوی باشی باز هم قدرت و امکانات محدود است
كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا (۳۸)	تذکر به اینکه انجام تمام اعمال نهی شده در نزد خداوند گناهی زشت و ناپسند است

دلیل دیگر بافتار عقلانی متن قرآن است که مخاطبانش را به تفکر و تعقل در همهٔ امورات زندگی دعوت می‌کند و نشان می‌دهد مخاطبین نهی و عقوبت در قرآن می‌بایست قادر به فهم، انجام یا ترک رفتاری باشند والا دعوت به تعقل و تفکر معنایی نداشت. علامه طباطبایی در این زمینه می‌نویسد: خداوند در قرآن بیش از ۳۰۰ بار انسان‌ها را به استفاده و بهره‌جستن از این نیروی خدادادی (عقل) دعوت کرده است که این مسئله خود مؤید این مطلب است که مخاطبان قرآن در فضای امر و نهی از نیروی درک و اختیار و تشخیص برخوردار هستند که اینک شرح آیات بیان می‌شود:

الف) توییح مستقیم انسان‌هایی که تعقل یا تدبیر نمی‌کنند: «افلا تعقلون» (مؤمنون: ۸۰)، «افلا تتفكرون» (انعام: ۵۰)، «افلا یتدبرون» (نساء: ۸۲)

ب) تعقل در خلقت آسمان‌ها و زمین و اشاره به نظم حاکم بر مخلوقات (بقره: ۲۹، یونس: ۵، ملک ۳ و ۴، بقره: ۱۶۴، رعد: ۳ و ۴، مؤمنون: ۶۹ و ۸۰)

ج) استدلال بر وجود معاد (ق: ۹-۱۱ و فاطر: ۹)

د) اشاره به صفات خداوند که داری اوصافی چون شنیدن و دیدن است و بر شما نظاره‌گر است (آل عمران: ۹۸، توبه: ۷۸، بقره: ۹۶ و ۱۰۷، نسا: ۳۳ و ۱۶۶).

ه) توییح تقلید کورکورانه (بقره: ۱۷۰، مائده: ۱۰۴، انبیا: ۵۳ و ۵۴، شعرا: ۷۴، زخرف: ۲۳، مائده: ۷۷)

و) درخواست برهان در برابر حرف‌های بیهوده (بقره: ۱۱۱، انعام: ۴۹، بقره: ۲۵۸)

ز) یادآوری نعمت‌ها تا جایگاه بندگی و عبودیت خود را فراموش نکنند (بقره: ۴۷ و ۱۲۲، ۲۱۱ و ۲۴۲، تکوین: ۳۸)

ح) اتمام حجت بعد از ارسال رسل و کتاب و معجزات (هود: ۹۶، بقره: ۹۲ و ۲۰۹، نسا: ۱۵۳، مائده: ۳۲، رعد: ۳۷، بقره: ۱۴۵، نمل: ۱۰، حاقه: ۱۹ و ۲۵)

محتوای مجموع این آیات بیانگر این است که مخاطبان خداوند در قرآن از نیروی تعقل و فهم و اراده و اختیار برخوردار هستند که مشمول این گونه توصیه‌ها قرار می‌گیرند.

همچنین در قرآن از قول دوزخیان آمده است: «وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ» (ملک: ۱۰)، اگر گوش شنوا داشتیم و یا تعقل می‌کردیم در میان دوزخیان نبودیم). این اقرار خود شاهی بر قدرت فهم و تصمیم‌گیری و اراده مخاطبان در قرآن است.

علاوه بر این شواهد، دلیل دیگر مطالعات تاریخی است؛ بدین معنا که با مقایسه زندگی اعراب جاهلی با تربیت‌شدگان مکتب قرآن، می‌توان دریافت که پس از نزول وحی، تحولی عظیم روی داده است. کسانی که در فساد غوطه‌ور بوده و قتل و خونریزی و کینه‌بینی حاکم بود در سایه قرآن، به اخوت و مهربانی و یکرنگی رسیدند (آل عمران: ۱۰۳).^۱ بنابراین خطابات قرآنی انسان‌هایی را در بر می‌گیرد که قدرت تغییر دارند و قدرت تغییر نیز در قلمرو اختیار و اراده و درک است. از این رو قرآن انسان را مسئول اعمال خودش می‌داند (فاطر: ۱۸). پس خودشیفته در قرآن مشمول مذمت و عقوبت می‌شود چون بر اساس دلایل مذکور، فهم و اراده و اختیار دارد ولی در روان‌شناسی، هرچند که سبب و منشأ آنچه زیستی باشد و چه محیطی و اجتماعی که اغلب فرد هم در ایجاد این عوامل نقشی ندارد اما در ابتدای امر باید در نظر داشت که به‌صرف داشتن علائم مشابه اختلال در فردی نمی‌توان او را دارای اختلالی منجر به فقدان مسئولیت دانست که فهم و اراده و اختیار از او سلب شده باشد؛ زیرا لازم است توجه داشته باشیم که تمامی صفات ذکر شده در اختلالات، به درجاتی در هر فرد وجود دارد مثلاً یک فرد فرضی می‌تواند ۶۰٪ خودشیفته، ۵۸٪ اجتماعی، ۴۷٪ نمایشی، ۳۵٪ وابسته، ۳۳٪ منفعل پرخاشگر، ۳۱٪ دوری‌گزین، ۲۸٪ وسواسی، ۱۹٪ مرزی، ۱۷٪ گوشه‌نشین، ۹٪ بدبین و ۶٪ اسکیزوفرنی باشد. با نگاهی به بالاترین نمرات این فرد، متوجه می‌شویم که وی دارای سبک شخصیت بهنجار خودشیفته و ضداجتماعی است چون بالاترین نمرات این فرد زیر ۷۰٪ هستند (بک و همکاران،

۱. در این زمینه می‌توان به خطبه ۸۹ نهج البلاغه و همچنین خطبه فدکیه حضرت زهرا (س) اشاره کرد که اوضاع مردم عربستان را قبل و بعد از بعثت تشریح می‌کنند.

(۱۳۹۵: ۱۵) اما فرد در صورتی در چارچوب معیارهای اختلال شخصیت قرار داده می‌شود که این اختلال در شرایط و موقعیت‌های بسیاری در او مشاهده شده باشد و به پریشانی قابل ملاحظه یا آسیبی جدی در کارکرد اجتماعی یا شغلی او منجر شده باشد (کاپلان، سادوک، ۱۳۹۳، ج ۲: ۱۸) یا در چهار مؤلفه تشخیص سلامت روانی دچار آسیب جدی شده باشد؛ اما اختلالات شخصیت به‌ویژه خودشیفتگی به‌عنوان بیماری‌هایی که توانایی شخص را برای کنترل هیجانات و تمایز درست از نادرست زایل کند شناخته نمی‌شوند (سلیگمن، ۱۳۸۹، ج ۲: ۲۹) لذا مبتلایان به اختلال شخصیت به دلیل عدم اختلال عمده در کارکردهای اساسی روانی‌شان از نظر کیفری مسئول هستند چون شخصیتشان انفکاک پیدا نکرده و قدرت اراده و تمیز در آن‌ها در حد طبیعی است (جعفرمحمدی، کیانی، ۱۳۹۴: ۱۶) ازاین‌رو هرچند اراده و اختیار این اشخاص می‌تواند تحت تأثیر هوشیاری، تفکر، درک خلق و هوش و دانش فرد قرار گیرد (حجازی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۱۴) و سلامت روان را به مخاطره اندازد ولی تأثیری بر مسئولیتشان ندارد؛ بنابراین هیچ‌یک از اختلالات شخصیت رافع مسئولیت نیست مگر اینکه انفکاک شخصیت به‌قدری باشد که قدرت اراده و تمیز را از فرد زایل نماید (صالحی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۹، نیز مختاری، ۱۳۸۴: ۴۹).

در پایان بحث بیان می‌داریم از آنجایی که ایمان به خدامحور و ملاک قرآن است و عزت نفس متعادل قرآنی نیز شاخصه‌اش اتصاف به ایمان است، بنابراین خداوند در قرآن انسان‌هایی را که مذمت می‌کند یا هشدار به عقوبت می‌دهد کسانی هستند که از او به طرق مختلف فاصله گرفته‌اند و دچار شرک و کفر و نفاق شده‌اند همانند مصادیق آیه ۱۲ در سوره احزاب: «وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا» یا کسانی که قدرت خدا را در مقابل شوکت ظاهری مشرکان ناچیز می‌پندارند: «فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ» (مائده: ۵۲) یا افرادی که قدرت خدا را دروغ و فریب می‌پندارند: «إِذْ

يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (انفال: ۴۹). خداوند چنین اشخاصی را دارای «بیماری قلب» و روح معرفی و آنان را در مقابل اشخاص دارای «قلب سلیم» نهاده است: «إِنَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» (شعراء: ۸۹). تعبیر «فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» ۱۲ بار در قرآن ذکر شده است و شامل افرادی می‌شود که قلبشان از ایمان به خدا فاصله گرفته و دچار شرک و کفر و نفاق شده‌اند: «فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ» (بقره: ۱۰) و دقیقاً آیاتی که خودشیفتگی را مذمت می‌کند یا عقوبت افراد خودشیفته همانند فرعون و قارون را بیان می‌دارد در سیاقی بیان شده است که غیرمؤمنین همانند کفار و مشرکین و منافقین را شامل می‌شود.

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مطابق آنچه بیان شد:

۷-۱. خودشیفته دو وجه متعادل و غیرمتعادل دارد که وجه متعادل آن در قرآن و روان‌شناسی، داشتن عزت نفس است که در قرآن از ایمان به خدا و در روان‌شناسی از روان سالم نشأت می‌گیرد؛ اما وجه غیرمتعادل آن در قرآن رذیلتی اخلاقی است که مانع رشد و کمال می‌شود و در روان‌شناسی نوعی اختلال است اما مشخصه بارز آن در قرآن و روان‌شناسی مشترکاً خودبزرگ‌بینی کاذب است و در برخی علائم مانند خیال‌پردازی، حس استحقاق، برتری‌طلبی و حس استثنابودن نیز با یکدیگر همپوشانی دارند.

۷-۲. وجوه تمایز آن‌ها یکی در سبب و منشأ است. در قرآن منشأ اصلی خودشیفتگی انسان، انانیت اوست که از ضعف معرفت توحیدی او که خود را مستقل و بی‌نیاز از خداوند می‌بیند نشأت می‌گیرد و مطابق سیاق آیات، فرد در ایجاد آن نقش دارد و راهکارهای قرآنی برای درمان خودشیفتگی نیز توجه به منشأ وجودی فرد یعنی خداوند و تأمل در قدرت اوست؛ اما در روان‌شناسی عوامل زیستی (ژنتیکی و ارثی) و یا محیطی (خانواده و مربیان) در ایجاد آن مؤثر دانسته شده‌اند که اغلب فرد نقشی در

آن‌ها ندارد.

۳-۷. مطابق سیاق آیات مرتبط با خودشیفتگی، بافتار عقلانی قرآن و همچنین ثمره تأثیر آیات قرآن بر تغییر احوالات مردم عصر جاهلی، مخاطبان خودشیفته در قرآن از قوه عقل و فهم و اختیار و تشخیص برخوردار هستند. در روان‌شناسی نیز اختلالات شخصیتی شامل طیف گسترده‌ای از انواع بیماری‌های روانی خفیف و متوسط و شدید می‌شوند که این اختلال در چهار مسئله شناخت، حالت عاطفی، عملکرد میان‌فردی و مدیریت تکانه مطرح است و لذا لازم است توجه داشت که فرد در صورتی در چارچوب معیارهای اختلال شخصیت قرار داده می‌شود که این اختلال در شرایط و موقعیت‌های بسیاری در او مشاهده شود و به پریشانی قابل ملاحظه یا آسیبی جدی در کارکرد اجتماعی یا شغلی او منجر شود؛ بنابراین اگرچه تعارضات درونی افراد مبتلا به اختلالات شخصیتی باعث می‌شود راحت‌تر مرتکب جرم شوند ولی این تعارضات (دست‌کم در خودشیفته) به حدی نیست که فرد با دنیای خارج قطع ارتباط کند و فاقد قدرت اراده و تمیز شود. پس خودشیفته در قرآن دارای اختیار و آگاهی است و مسبب بروز آن نیز خودش است. خودشیفته در روان‌شناسی نیز هرچند خودش مسبب نیست اما تا زمانی که از هنجارهای عرفی جامعه خارج نشده باشد مسئولیت از او سلب نمی‌شود پس به صرف داشتن اختلال خودشیفته، مسئولیت از کسی ساقط نمی‌شود.

۴-۷. از آنجایی که ایمان به خدامحور و ملاک قرآن است و عزت نفس متعادل قرآنی نیز شاخصه‌اش اتصاف به ایمان است بنابراین خداوند در قرآن انسان‌هایی را که مذمت می‌کند یا هشدار به عقوبت می‌دهد که از او به انواع مختلف فاصله گرفته و دچار شرک و کفر و نفاق شده باشند و آیاتی که خودشیفتگی را مذمت می‌کنند و یا عقوبت افراد خودشیفته همانند فرعون و قارون را بیان می‌کنند در سیاقی بیان شده‌اند که غیرمؤمنین همانند کفار و مشرکین و منافقین را شامل می‌شوند؛ بنابراین خودشیفتگی بیان شده در متن قرآن، از رذایل اخلاقی است که با استناد به سیاق آیات و بافتار عقلانی قرآن، از انسان دارای فهم و اراده و اختیار سر می‌زند و با اختلال

نسبت‌سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی؛ طباطبایی و همکاران | ۳۸۱

خودشیفتگی در روان‌شناسی، هرچند نوعی وحدت مفهومی دارد، از جهت منشأ تباین
مبنایی نیز دارد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Sayed Mahmoud
Tabatabaei

 <https://orcid.org/0000-0002-1146-8536>

Maryam Saderi
Alireza

 <https://orcid.org/0009-0006-0365-8045>

Heydarzadegan
Mohammad Javad
Enayati Rad

 <https://orcid.org/0000-0002-4194-1056>

Mohammad Javad
Asghari Ebrahim
Abad

 <https://orcid.org/0000-0003-2408-1098>

منابع

قرآن

- ابن منظور، محمد بن مکرم. (بی تا). *لسان العرب*. انتشارات دار صادر. بیروت.
- برمن، کارل (۱۳۹۸). *اختلالات شخصیت بر اساس DSM5 و الگوی ابعادی*. ترجمه آزاده محولاتی و علی فتحی. تهران: انتشارات بعثت.
- بک، آرون (۱۳۹۵). *شناخت درمان برای اختلال‌های شخصیت*. ترجمه کربلایی، محمد و همکاران. تهران: انتشارات ارجمند.
- جعفر محمدی، شیمای کیانی، مهرزاد (۱۳۹۴). «بررسی مسئولیت کیفری مبتلایان به اختلال شخصیت مرزی در نظام حقوقی ایران». *فصلنامه تحقیقاتی حقوقی آزاد* (وابسته به دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی)، سال هشتم، ش ۲۹.
- حجازی، آریا و همکاران (۱۳۹۵). «بررسی و تعیین شاخص‌های تشخیص اراده و قوه تمیز در بیماران روانی». *مجله پزشکی قانونی ایران*، دوره ۲۲، ش ۳، ص ۲۱۱-۲۱۸.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). *مفردات الفاظ القرآن الکریم*. بیروت: انتشارات دارالقلم.
- رئسی، زهره و سپهوند، اصغر و بدری زاده، افسانه و تات، مریم (۱۳۹۸). «مفهوم‌شناسی تطبیقی خودشیفتگی از منظر منابع اسلامی (قرآن و نهج البلاغه) و روان‌شناسی». *سومین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در اخلاق و تربیت (مناسبات دین و روانشناسی)*. دردسترس در <https://civilica.com/doc/967620>.
- سادوک، بنیامین، سادوک، ویرجینیا، روئیز، پدرور (۱۳۹۴). *خلاصه روان‌پزشکی کاپلان و سادوک بر اساس DSM5* جلد اول. ترجمه مهدی گنجی. تهران: انتشارات ساوالان.
- سلیگمن، مارتین (۱۳۸۹). *آسیب‌شناسی روانی*. ج ۲. ترجمه علیرضا رستمی و همکاران. تهران: انتشارات ارجمند.
- سلیمانی ابهری، هادی و سلیمانی ابهری، صدیقه (۱۳۹۳). «موضع علم و قرآن درباره خودپنداره و حرمت خود و تأثیر آن بر سلامتی». *مجله علوم پزشکی دانشگاه زنجان*، س ۲۲، ش ۹۰، ص ۱-۱۲.
- شریف آراء، بهنام (۱۳۹۲). *راهنمای جامع شناسایی اختلالات شخصیت*. تهران: انتشارات تایماز.
- صالحی، علیرضا و همکاران (۱۳۹۱). «مسئولیت کیفری و اختلالات روانی بر مبنای DSM-5». *فصلنامه*

نسبت سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی؛ طباطبایی و همکاران | ۳۸۳

حقوقی پزشکی، دوره شش، ش ۲۳.

طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۵). *المیزان فی تفسیر القرآن*. ترجمه موسوی همدانی. قم: انتشارات اسلامی جامعه مدرسین قم. چاپ پنجم.

طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵). *معجم البحرین*. تهران: انتشارات مکتب المرتضویه.

عسکری، حسن بن عبدالله (۱۴۰۰ ق). *الفروق فی اللغة*. بیروت: انتشارات دارالآفاق الجدیدة، چاپ اول.

فقیهی، زهرا و حاجی اسماعیلی، محمدرضا و نشاط دوست، حمید طاهر و مطیع، مهدی (۱۳۹۵). «اختلال شخصیت خودشیفته از منظر قرآن و حدیث». *پژوهش دینی*، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، ش ۳۳، ص ۱۱۹-۱۴۲.

فیض کاشانی، محسن (۱۳۷۳). *تفسیر الصافی*. تهران: انتشارات مکتبه الصدر.

قرشی، سیدعلی اکبر (۱۳۷۱). *قاموس القرآن*. تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه. چاپ ششم.

کاپلان و سادوک (۱۳۹۳). *خلاصه روان‌پزشکی*. ترجمه فرزین رضاعی. جلد دوم. تهران: انتشارات ارجمند. چاپ هفتم.

الکذانداری، لون (۱۳۸۷). *خودشیفتگی فردی، خودشیفتگی اجتماعی*. ترجمه اکبر باقری. تهران: انتشارات بازتاب.

مازلو، ابراهام (۱۳۶۷). *روان‌شناسی شخصیت سالم*. ترجمه شیوا رویگردان. تهران: انتشارات هدف.

مختاری، یوسف (۱۳۸۴). «رابطه اختلالات شخصیت با جرم». *مجله دانش پژوهان*، ۱۳۸۴، ش ۷.

مردانی، فیروز و شریفی اصفهانی، محمود (۱۳۸۹). «بررسی تطبیقی عزت نفس از دیدگاه مولانا و روان‌شناسان انسان‌گرا». *پژوهشنامه تربیتی دانشگاه آزاد، واحد بجنورد*، ش ۲۹.

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۴). *فلسفه اخلاق*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. چاپ سوم.

معرفت، محمدهادی (۱۳۷۹). «مبانی اخلاق در قرآن». *اندیشه حوزه*، ش ۲۲.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه*. تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه. چاپ اول.

نراقی، مهدی بن ابی‌ذر (۱۹۶۷ م). *جامع السعادات*. تحقیق محمد کلانتر. نجف. چاپ افس.

نوبهار، رحیم و خطشب، محمدرضا (۱۳۹۸). «بخت منتج اخلاقی و حقوق کیفری». *مجله حقوق تطبیقی*، دوره ۶، ش ۱، پیاپی ۱۱، شهریور ۱۳۹۸، ص ۳-۲۶.

نوری، اسماعیل (۱۳۹۵). *تأملی بر خودشیفتگی و شناخت شخصیت خودشیفته*. تهران: انتشارات

ارجمند. چاپ اول.

نولن، سوزان، هوکسما (۱۳۹۹). *آسیب‌شناسی روانی*. ج ۲. ترجمه یحیی محمدی. تهران: انتشارات

ویرایش. چاپ اول.

هالچین، ریچارد، کراس ویتبورن، سوزان (۱۴۰۱). *آسیب‌شناسی روانی*. ج ۱ و ۲. ترجمه یحیی

محمدی. تهران: انتشارات روان. چاپ سیم.

References

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th Ed. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Kent A. Kiehl and Joshua W. Buckholtz. *Scientific American Mind*, Vol. 21, No.4 (September/ October 2010), pp. 22-29 (8 pages), Published By: Scientific American, a division of Nature America, Inc.
- Nenadic Igro & etc., (2014). "Brain structure in narcissistic personality disorder: A VBM and DII pilot study", *Psychiatry Research Neuroimaging* 231(2).
- Romingstam, Elsa. (2016). "Pathological Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Recent Research and clinical Implications", *Current Behavioral Neuroscience Reports*, Published online: 19 January.
- Worthy, L. D., Lavigne, T. and Romero, F.. (2022). *Culture and Psychology*, Glendale Community College part of Maricopa County Community College District (MCCCD) Maricopa Millions, Phoenix AZ. Inside the Mind of a Psychopath.
- Alekzandar, Leon. (2008). *Individual Narcissism, Social Narcissism*. Translated by Akbar Bagheri. Tehran: Baztab Publications. [In Persian]
- Askari, Hassan ibn Abdullah. (1980). *Al-Furouq fi al-Lugha*. Beirut: Dar al-Afaq al-Jadida Publications, First Edition. [In Arabic]
- Beck, Aaron. (2016). *Cognitive Therapy for Personality Disorders*. Translated by Karbalaie, Mohammad, and colleagues. Tehran: Arjmand Publications. [In Persian]
- Berman, Carl. (2019). *Personality Disorders Based on DSM-5 and Dimensional Model*. Translated by Azadeh Mahvelati and Ali Fathi. Tehran: Besat Publications. [In Persian]
- Faqihi, Zahra & Haji Esmaeili, Mohammad Reza & Neshat Doost, Hamid Taher & Moti', Mehdi. (2016). "Narcissistic Personality Disorder from the Perspective of the Qur'an and Hadith." *Religious Research*, Autumn and Winter 2016, No. 33, pp. 119-142. [In Persian]
- Fayz Kashani, Mohsen. (1994). *Tafsir al-Safi*. Tehran: Maktabat al-Sadr

- Publications. [In Persian]
- Ghorashi, Seyyed Ali Akbar. (1992). *Qamus al-Qur'an*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiya Publications. Sixth Edition. [In Persian]
- Halgin, Richard, Cross Whitbourne, Susan. (2023). *Psychopathology*. Vol. 1 & 2. Translated by Yahya Mohammadi. Tehran: Ravan Publications. Thirtieth Edition. [In Persian]
- Hejazi, Aria & colleagues. (2016). "Investigation and Determination of Diagnostic Indicators of Will and Discretion in Psychiatric Patients." *Iranian Journal of Forensic Medicine*, Vol. 22, No. 3, pp. 211-218. [In Persian]
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Makram. (n.d.). *Lisan al-Arab*. Dar Sader Publications, Beirut. [In Arabic]
- Jafar Mohammadi, Shima & Kiani, Mehrzad. (2015). "Examining the Criminal Responsibility of Individuals with Borderline Personality Disorder in the Iranian Legal System." *Azad Legal Research Quarterly* (affiliated with the Faculty of Law, Islamic Azad University, Central Tehran Branch), Vol. 8, No. 29. [In Persian]
- Kaplan & Sadock. (2014). *Synopsis of Psychiatry*. Translated by Farzin Rezaei. Volume 2. Tehran: Arjmand Publications. Seventh Edition. [In Persian]
- Mesbah Yazdi, Mohammad Taqi. (2015). *Philosophy of Ethics*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. Third Edition. [In Persian]
- Maslow, Abraham. (1988). *The Psychology of a Healthy Personality*. Translated by Shiva Roygerdan. Tehran: Hadaf Publications. [In Persian]
- Makarem Shirazi, Naser. (1995). *Tafsir Nemouneh*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiya Publications. First Edition. [In Persian]
- Mokhtari, Yousef. (2005). "The Relationship Between Personality Disorders and Crime." *Danesh-Pajouhan Journal*, 2005, No. 7. [In Persian]
- Mardani, Firooz & Sharifi Esfahani, Mahmoud. (2010). "A Comparative Study of Self-Esteem from the Perspective of Rumi and Humanistic Psychologists." *Educational Research Journal of Azad University, Bojnourd Branch*, No. 29. [In Persian]
- Ma'refat, Mohammad Hadi. (2000). "Foundations of Ethics in the Qur'an." *Andisheh-ye Howzeh Journal*, No. 22. [In Persian]
- Nobahar, Rahim & Khatshab, Mohammad Reza. (2019). "Moral Luck and Criminal Law." *Comparative Law Journal*, Vol. 6, No. 1, Serial No. 11, September 2019, pp. 3-26. [In Persian]
- Noori, Esmail. (2016). *Reflections on Narcissism and Understanding the Narcissistic Personality*. Tehran: Arjmand Publications. First Edition. [In Persian]
- Naraq, Mahdi ibn Abi Zarr. (1967 CE). *Jami' al-Sa'adat*. Edited by Mohammad Kalantar. Najaf. Offset Printing. [In Persian]
- Nolen, Susan, Hoeksema. (2020). *Psychopathology*. Vol. 2. Translated by

- Yahya Mohammadi. Tehran: Virayesh Publications. First Edition. [In Persian]
- Raghib Isfahani, Hossein ibn Mohammad. (1992). *Mufradat Alfaz al-Qur'an*. Beirut: Dar al-Qalam Publications. [In Arabic]
- Raeisi, Zohreh & Sepehvand, Asghar & BadriZadeh, Afsaneh & Tat, Maryam. (2019). "Comparative Conceptualization of Narcissism from the Perspective of Islamic Sources (Qur'an and Nahj al-Balagha) and Psychology." *Third National Conference on Innovation and Research in Ethics and Education (Religion and Psychology Relations)*. Available at <https://civilica.com/doc/967620/>. [In Persian]
- Soleimani Abhari, Hadi & Soleimani Abhari, Sedigheh. (2014). "The Position of Science and the Qur'an on Self-Concept and Self-Esteem and Their Impact on Health." *Zanjan University Medical Sciences Journal*, Vol. 22, No. 90, pp. 1-12. [In Persian]
- Salehi, Alireza & colleagues. (2012). "Criminal Responsibility and Mental Disorders Based on DSM-5." *Medical Law Quarterly*, Vol. 6, No. 23. [In Persian]
- Sadock, Benjamin, Sadock, Virginia, Ruiz, Pedro. (2015). *Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry Based on DSM-5*. Volume 1. Translated by Mehdi Ganji. Tehran: Savalan Publications. [In Persian]
- Seligman, Martin. (2010). *Psychopathology*. Vol. 2. Translated by Alireza Rostami and colleagues. Tehran: Arjmand Publications. [In Persian]
- Sharif-Ara, Behnam. (2013). *Comprehensive Guide to Identifying Personality Disorders*. Tehran: Taymaz Publications. [In Persian]
- Tabatabai, Mohammad Hossein. (1996). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*. Translated by Mousavi Hamadani. Qom: Islamic Publications of the Society of Seminary Teachers of Qom. Fifth edition. [In Persian]
- Torihi, Fakhruddin. (1996). *Majma' al-Bahrayn*. Tehran: Maktab al-Murtazawiyah Publications. [In Persian]
- Carey Goldberg (July 7, 2017). "Psychopaths: Cold Blood Or Broken Circuit? Inmate Brain Scans Find New Flaws", WBUR: <https://www.wbur.org/news/2017/07/07/psychopaths-brain-scans-neuron>.

استناد به این مقاله: طباطبایی، سید محمود، سادری، مریم، حیدرزاده گان، علیرضا، انایتی‌راد، محمد جواد، اصغری ابراهیمی‌زاده، محمد جواد. (۱۴۰۳). نسبت‌سنجی خودشیفتگی در قرآن با روان‌شناسی، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۵(۴۹)، ۳۵۳-۳۸۶. DOI: 10.22054/ajsm.2023.73853.1937

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.